

УДК 911.3

СУЧАСНА ГЕОРЕЛІГІЙНА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ

Баліцька Анна

Науковий керівник: канд. геогр. наук, доцент Маслова Н. М.

Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені

Володимира Винниченка, м. Кропивницький, Україна

Стаття представляє результати дослідження сучасної георелігійної ситуації в Україні. На основі статистичних даних проаналізовано релігійну структуру населення України. Висвітлено територіальні особливості поширення різних релігійних конфесій в Україні. Особлива увага приділена конфесійній структурі православ'я та географічні закономірності поширення основних православних конфесій. Детально проаналізовано конфесійну палітру та географію поширення протестантизму, який швидко збільшує свою присутність в релігійному просторі України. Приділено увагу особливостям поширення католицизму та інших релігійних напрямків в Україні.

Ключові слова: географія релігій, георелігійна ситуація, релігійні конфесії, релігійні громади, релігійні споруди тощо.

Contemporary geo-religious situation in Ukraine

Balitska Anna

Academic supervisor: candidate of geographical sciences, docent, senior lecturer

Maslova N. M.

Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University,

Kropyvnytsky, Ukraine

The article presents the results of a study of the modern geo-religious situation in Ukraine. The religious structure of the population of Ukraine was analyzed on the basis of statistical data. Territorial features of the spread of various religious denominations in Ukraine are highlighted. Particular attention is paid to the confessional structure of Orthodoxy and the geographical patterns of the spread of the main Orthodox denominations. The confessional palette and geography of the spread of Protestantism, which is rapidly increasing its presence in the religious space of Ukraine, is analyzed in detail. Attention is paid to the peculiarities of the spread of Catholicism and other religious trends in Ukraine.

Key words: geography of religions, geo-religious situation, religious denominations, religious communities, religious buildings, etc.

Постановка проблеми. Не дивлячись на розвиток і досягнення науково-технічного прогресу, піднесення ролі релігії у побуті, суспільстві продовжує зростати в наші дні. В умовах сьогодення релігія була і є засобом відродження національно-духовних цінностей народу, захисту національної мови, збереження традицій, звичаїв.

Питання релігії є важливим не лише для віруючого населення України, а також для державної та регіональної влади. Суспільно-географічні дослідження релігійного простору особливо важливі, оскільки вони дозволяють точно виділити територіальні відмінності у релігійній сфері, зрозуміти причини зародження конфліктів і готувати можливі шляхи їх вирішення. Тому дослідження релігійної ситуації в регіональному розрізі є актуальним напрямком сучасних суспільно-географічних досліджень.

Аналіз досліджень і публікацій. Основи дослідження георелігійної діяльності і розвитку сформульовані в працях: І. Канта, Т. Брауна, Е. Реклю, А. Гетгнера, А. Філіпсона, С. Рудницького, А. Кримського, В. Кубійовича, Й. Сліпого, О. Шаблія, А. Яцковського, А. Ковальчука, О. Любіцевої, К. В. Мезенцева, С. В. Павлова, Л. Атаман, В. Патійчука, С. Сафронова, Ю. Завгородського, І. Арзуманова та ін. Географічні аспекти релігійної ситуації в Кіровоградській області досліджували Н.М. Маслова [1, 2], Л. Л. Семенюк та Ю. Ю. Сільченко [3]. Але георелігійна ситуація в будь-якому регіоні надзвичайно мінлива і потребує постійного моніторингу.

Мета дослідження. Дане дослідження має на меті аналіз сучасної георелігійної ситуації в Україні з метою оцінки її конфліктогенного потенціалу.

Виклад основного матеріалу (результатів) дослідження. Релігія займає важливе місце у житті мільйонів людей. В географії релігія розглядається як надбання культури людства, явище його духовного життя, яке розвивається у часі і просторі, набуває різних проявів [4].

Поліетнічний склад населення України, що формувався протягом століть, сприяв поширенню різноманітних конфесій та релігійних течій. Більшість українців ототожнює себе з православ'ям (53,6%), на другому місці – протестантизм (29%). Греко-католики складають 11,2%, римо-католики – 3%. Не відносить себе до жодної релігії 15% населення. Не дивлячись на те, що релігійність населення поступово зменшується, українському суспільству властива велика частка віруючих (68%), до певної релігійної громади себе

відносять близько 16% громадян. Найбільш віруючим є населення заходу країни (88%), найменша релігійність — на півдні та сході (до 55%) [5].

Домінуючою релігією в Україні є християнство. Серед загальної кількості релігійних громад (37049), на громади християн у 2021 р. припадало 96%. Внаслідок росту мусульманських та язичницьких напрямів, цей показник повільно зменшується [6, 7].

Християнство в Україні представлено православ'ям, католицизмом та протестантизмом. У 2021 р. традиційно більшу частку (53,6%, або 19860 громад) склали православні громади. За кількістю громад найбільш чисельною була УПЦ МП – 12406 громад (62,5 % всіх громад). ПЦУ налічувала 7188 громади (36,2 %), Українська Автокефальна православна церква (УАПЦ) – 36 громад (0,18%). В конфесійному просторі країни також присутні старообрядницькі церкви (Руська православна старообрядницька церква (РПС) Білокриницької згоди (57 громад) та Безпопівської згоди (13 громад), РПС (закордонної) – 39 громад) та Істино-Православної церкви – 36 громад. Крім того, діяли 79 незалежних православних громад (0,4 %) [8].

В Україні наявні відмінності у частці православних громад за регіонами (рис. 1.). Найвища вона на північному сході у Сумській (81,1%) та Чернігівській (73,5%) областях; найнижча – на заході у Львівській (30,6%), Івано-Франківській (36,0%), Тернопільській (38,1%), Закарпатській (38,4%) областях.

УПЦ МП територіально представлена в усіх областях України. Незначна кількість громад діє в Івано-Франківській (39), Львівській (69) та Тернопільській (128) областях. Приблизно 0,38 релігійних громад цієї конфесії припадає на один населений пункт. Найвищим цей показник є у Вінницькій (0,67) та Волинській (0,57) областях. Найменший у Львівській (0,02), Івано-Франківській (0,02) та Тернопільській (0,09) областях [8].

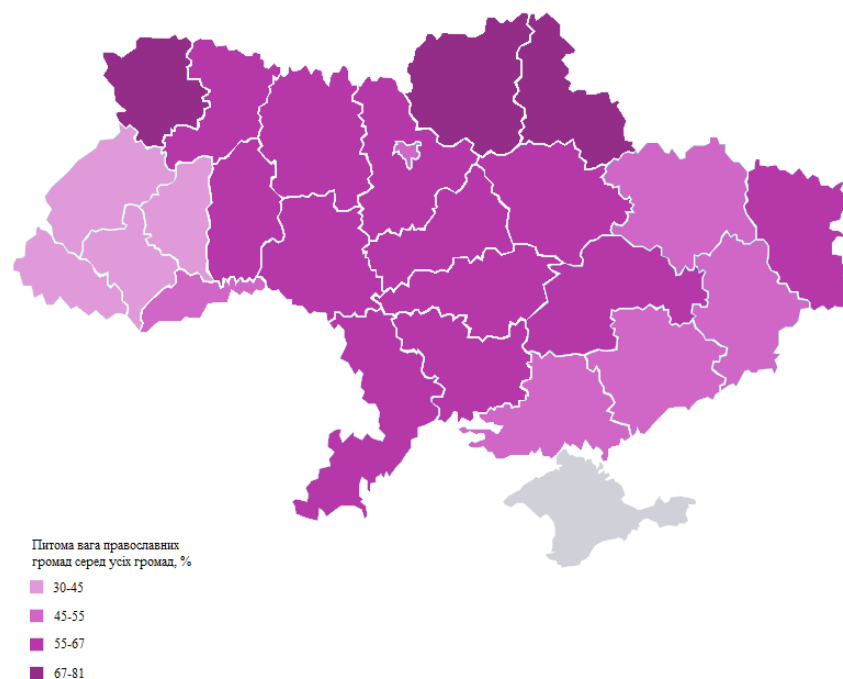

Рис. 1. Поширення православ'я в Україні, 2021 р.

Громади ПЦУ наявні в усіх регіонах. Найбільша їх кількість - на заході країни, а на півдні та сході – суттєво менше. На один населений пункт припадає 0,18 громад ПЦУ. Найбільше – у Чернівецькій (0,37), Івано-Франківській (0,36), Рівненській (0,30), Волинській (0,29), Львівській (0,23); найменше – у Харківській (0,009), Луганській (0,03), Закарпатській (0,05) областях [8].

Для УАПЦ характерна значно менша кількість громад (36), у т.ч.: у Полтавській області – 13, Луганській – 5, Запорізькій – 8, Донецькій, Кіровоградській, Харківській, Черкаській – по 2, у Миколаївській – 1. В інших областях громади УАПЦ відсутні [8].

В Україні діють також 70 громад (0,35%) РПСЦ. Громади РПСЦ Білокриницької згоди поширені в АР Крим, 13 областях, та Києві і Севастополі (57 громад). У чотирьох областях, АР Крим та м. Севастополь зареєстровані 39 громад РПС (закордонної). Менш представлена Російська Істино-Православна церква – 36 громад, у т. ч. в Одеській (5), Запорізькій (6), Житомирській (4) та Дніпропетровській (5) областях, м. Києві (5) [8].

У 2021 р. в Україні діяло 10774 релігійні громади протестантів, що склали 29,1 % всіх громад. У конфесійній структурі протестантизму представлені: баптисти – 3055 громад (28,36 %), євангелісти – 388 (3,6 %), християни віри євангельської - 3052 (28,32%), адвентисти (1084 – 10,1%), лютерани - 87 (0,81 %), реформати - 134 (1,24 %), харизмати - 1597 (14,82 %), та інші релігійні організації протестантів - 1377 (12,78 %).

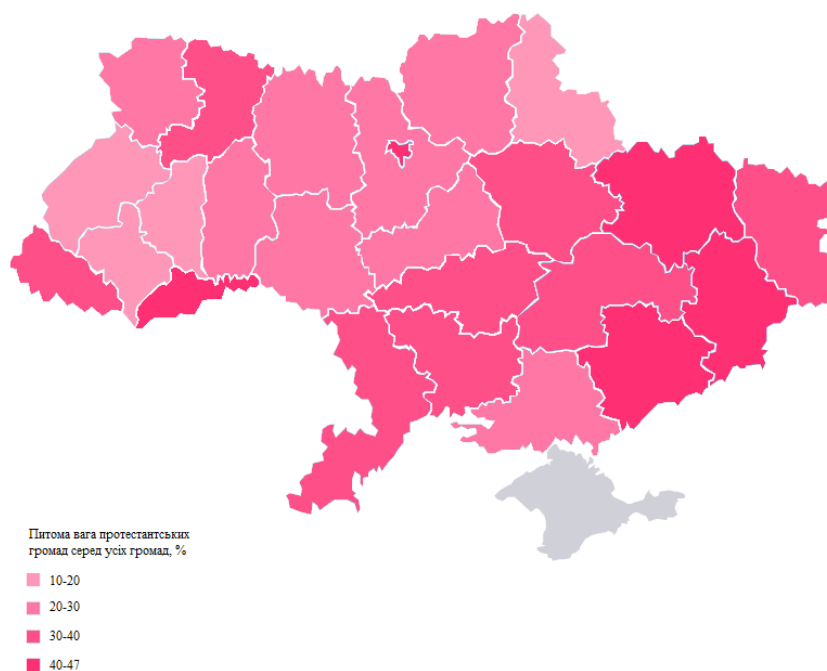

Рис. 2. Поширення протестантизму в Україні, 2021 р.

Найбільшу питому вагу протестантські громади мають у Харківській (46,7 %), Чернівецькій (43,8%), Донецькій (42,2), Запорізькій (41,9) областях та м. Київ (42,8 %). Найменшою їх частка є на заході у Тернопільській (10,3 %), Івано-Франківській (11,6 %) та Львівській (12,6 %) областях (рис. 2.).

Серед протестантських конфесій чисельно переважають громади Євангельських християн-баптистів (ЄХБ) – 3055 громад (28,4% громад протестантів). Баптизм представлений Всеукраїнським союзом церков євангельських християн-баптистів, міжнародною Радою церков євангельських християн-баптистів, Братством незалежних церков і місій євангельських християн-баптистів України та ін. Невелике поширення баптизм має на Тернопільщині (18 громад) та Івано-Франківщині (29). Основними осередками

його поширення є: південь Хмельницької та східні райони Чернівецької областей, східна частина Волинської області, західні райони Черкаської області, південь Одеської області та м. Київ із Київською областю [7].

Другим за кількістю є Всеукраїнський союз Християн віри євангельської (ХВСП) – 3052 громади (28,3 % громад протестантів). Найбільша кількість громад припадає на Волинську (198), Рівненську (269), Тернопільську (109), Чернівецьку (106), Львівську (102) області. Значна їх кількість діє у м. Київ [8].

Адвентизм в Україні уособлюють 1084 громади (10,1 %). Інституційно адвентизм уособлений Українською уніонною конференцією церкви адвентистів сьомого дня, Церква адвентистів сьомого дня реформаційного руху в Україні та ін. Найпоширеніші громади адвентистів у Чернівецькій (121 громади), Вінницькій (104) областях та у містах Київ, Львів, Кривий Ріг [7].

Харизматів в Україні представляють: об'єднання незалежних харизматичних християнських церков, Українська християнська євангельська церква (146 громад), церкви живого Бога (57), Духовний центр «Нове покоління» християнських церков (88), Духовний центр «Відродження» (122) та ін. Найбільше послідовників має об'єднання незалежних харизматичних християнських церков – 365 громад. Вони поширені у Херсонській (50), Донецькій, Чернігівській (40), Одеській (38), Запорізькій (33) областях [8].

До організацій ХВС належать: Українська церква християн віри євангельської (1784), Союз церкви божої України (88), центр божої церкви християн віри євангельської в Україні (в пророцтвах) (170), Союз вільних церков християн євангельської віри України (119) та ін. Найбільше послідовників має Українська християнська євангельська церква (1784 громад), осередки якої зосереджені переважно у Рівненській (292), Волинській (222), Тернопільській (116) і Чернівецькій (113) областях [8].

Релігійні об'єднання реформатів налічують 134 громади, у т. ч.; Закарпатської реформаторської церкви (118 громад), Української євангелічно-реформатської церкви (4 громади в Луганській і Рівненській областях) та ін. [8].

Організації лютеран налічують 87 громад, у т.ч.: Німецька євангелічно-лютеранська церква (27 громад), Українська лютеранська церква (33) та інші (87). Перша найбільш поширена в межах Одеської (5), Дніпропетровської та Запорізької (3) областях; друга – у Тернопільській, Житомирській (5), Миколаївській (4) областях та м. Київ (5). Інші лютеранські організації більш територіально представлені в межах Одеської (7), Миколаївської (5), Дніпропетровської, Херсонської, Хмельницької (2) областях та у м. Київ (3) [8].

Свідки Єгови налічують 928 громад (8,6%), які розміщені в усіх регіонах країни. Найчисельніші вони у Закарпатській (164) та Львівській (102) областях. Значні осередки Свідки Єгови формують у Чернівецькій, Івано-Франківській, Тернопільській, Одеській, Рівненській (136), Запорізькій областях [7].

Серед інших протестантських конфесій (4279 громад) представлені церква Христа (119), Новоапостольські церква (53), пресвітеріани (63), назаряни (26), “Армія Спасіння” (11). Більшість послідовників церкви Христа проживають у Донецькій області (72). Послідовники Новоапостольської церкви розміщені повсюдно, найбільше у Запорізькій (7) і Херсонській (5) областях. Громади пресвітеріан більш представлені у м. Київ (13) та Київській області (11). Назаряни мають осередки у Вінницькій (11) та Чернівецькій областях (6) [8].

Католицизм в Україні представлений двома конфесіями – Українською греко-католицькою церквою (УГКЦ) та Римо-католицькою церквою (РКЦ). УГКЦ посідає особливе місце, адже вона зберігає православний обряд і стоїть на позиціях підтримки української державності. Хоча її територіальне ядро становлять галицькі області та Закарпаття, вона розвиває діяльність по всій території країни [7]. Загалом в країні діє 5280 громад католиків (14,2% всіх громад), у т.ч. УГКЦ – 4144 громади, РКЦ – 1136 громад [8].

На УГКЦ припадає 11,5 % загальної кількості християнських громад. Громади УГКЦ діють в усіх регіонах, однак їх помітне переважання простежується лише у Львівській (1588 громад), Тернопільській (816), Івано-Франківській (700) та Закарпатській (445) областях. Впродовж останніх 30 років, після припинення заборони на діяльність, УГКЦ помітно розширила свій

вплив із Галичини на схід. Так, у м. Київ діє 21 громада цієї церкви. Цьому сприяло перенесення патріаршої столиці із Львова до Києва.

РКЦ налічує 1132 громади (3,15 % загальної кількості). Найбільш поширеними її громади є у Львівській (163 громади), Хмельницькій (153), Житомирській (145), Вінницькій (132), Закарпатській (102), Тернопільській (91) областях. Громади РКЦ майже не присутні у південній та східній Україні, а в семи регіонах чисельність її громад становить не більше десяти: Дніпропетровська (8), Черкаська (8), Полтавська (7) Кіровоградська (5) Чернігівська (5), Сумська (4) та Луганська (1) області [7].

Незначну питому вагу (2,1%) займають інші конфесії та течії. До них відносять мусульманські, іудейські та організації східних культур й інших течій (індуїзм, неоязичництво, буддизм, неоіндуїзм).

В Україні діє 291 громада мусульман різних течій. Мусульман в Україні представляють Духовне управління мусульман України (126), Духовне управління мусульман України «УММА» (28), Духовний центр мусульман України "АХМЕДІЄ" (1 – у м. Київ), Духовне управління мусульман АР Крим (8), Духовний центр мусульман України (18), Духовний центр мусульман Криму, Релігійне управління незалежних мусульманських організацій України «Київський Муфтіят» (3), незалежні громади мусульман (98) та шиїтські громади мусульман (9). Найчисельнішим є Духовне управління мусульман – 126 релігійних громад, які територіально більш представлені в Херсонській (70), Полтавській і Донецькій областях (по 10) [8]. Релігійні громади мусульман переважно діють у Києві, тимчасово окупованій АР Крим, Донецькій, Луганській, Херсонській, Одеській областях [7].

Помітне місце в релігійному просторі України займають іудейські громади різних напрямів. Об'єднання іудейських релігійних організацій включає ортодоксальних іудеїв (185 громад) та хасидів (124 громади). Громади іудеїв наявні в усіх регіонах України [8].

Останніми роками, здебільшого у міських поселеннях, з'явилися окремі громади буддистів (68 громад, із них 14 в Донецькій, 8 у Харківській, 6 у

Луганській областях та 7 у м. Київ), а також даосистів, а саме бахаїтів та Товариства Свідомості Крішни (56 громад) [6, 8].

Значні територіальні відмінності прослідковуються і у розповсюдженні атеїстів та агностів. Найбільша їх частка серед населення промислових регіонів сходу та півдня країни (45%), зокрема у Донецькій (15,3%), Луганській (14,7%), Херсонській (14,7%), Дніпропетровській (13,7%), Харківській (13,1%) та Одеській (13,1%) областях. Меншою є їх частка у західних областях. Так, у Закарпатській, Чернівецькій, Тернопільській, Івано-Франківській, Львівській та Рівненській їх питома вага не більше 2% [7].

Зі зростанням кількості релігійних громад в країні зростає і кількість духовних навчальних закладів, недільних шкіл, священнослужителів, культових споруд. В країні зосереджено 30245 сакральних об'єктів, у т.ч. 18261 культових споруд та 11624 приміщень, пристосованих під молитовні. Забезпеченість релігійними спорудами і священнослужителями громад УПЦ МП становить 93%, ПЦУ – 85,4%, інших конфесій – 52-82%. Найбільше культових споруд – у Львівській (2 942), Донецькій (1790), а найменше - у Сумській (526) та Кіровоградській (622) областях [9].

Висновки та перспективи подальших пошуків. Георелігійна ситуація в Україні тривалий час залишалася стабільною, не було зафіксовано значних протистоянь на релігійному ґрунті. В країні активізувалося релігійне життя, зростає кількість громад, а конфесійна палітра стає більш різноманітною. В релігійний простір з домінуванням православ'я швидкими темпами просочується протестантизм, що змінює усталену конфесійну структуру багатьох регіонів країни, але не викликає міжрелігійних конфліктів. Конфліктогенний характер має переділ парафій між новоствореною ПЦУ та УПЦ МП, який розпочався після отримання ПЦУ автокефалії. Суттєве підвищення напруженості відбулося після повномасштабного вторгнення РФ на територію України, що підштовхнуло багато православних громад в різних регіонах перейти до ПЦУ. У таких умовах постійний моніторинг релігійно-

конфесійної ситуації в країні набуває практичної значущості. Перспективними є також дослідження георелігійної ситуації в окремо взятих регіонах країни.

Список використаної літератури

1. Маслова Н. М. Георелігійна ситуація в Кіровоградській області //Україна: географія цілей та можливостей. Зб. наук. праць. Київ: ВГЛ «Обрії», 2012. Т. II. С. 46-150.
2. Маслова Н. М. Конфесійна структура та географія поширення протестантизму в Кіровоградській області // Матеріали обласної науково-практичної конференції «Природничо-наукові дослідження Кіровоградської області: музеєзнавчі аспекти». Збірник наукових праць. Кропивницький. ЦДПУ, 2018. С. 71-73.
3. Семенюк Л., Сільченко Ю. Суспільно-географічні аспекти розвитку релігійної сфери Кіровоградської області // Часопис соціально-економічної географії. Харків, 2017. Вип. 23.2. С. 92-97.
4. Филипович Л. Географія релігій як релігієзнавча наука // Українське релігієзнавство. 2009. Спецвипуск 1. С. 185-190.
5. Конфесійна та церковна належність громадян України. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/konfesiinata-tserkovna-nalezhnist-gromadian-ukrainy-sichen-2020r>
6. Статистичні звіти Міністерства культури України. URL: <http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk>
7. Статистичні звіти Державної служби України з етнополітики та свободи совісті. URL: <https://dessa.gov.ua/wp-content/uploads/2021/05/Form2-2021-public3.xls>
8. Звіт про мережу релігійних організацій в Україні станом на 1 січня 2021 року. URL: <https://dessa.gov.ua/wp-content/uploads/2021/05/Form1-2021-public3.xls>
9. Дані про кількість зареєстрованих релігійних організацій у Кіровоградській області (10.01.2019). Інформація управління комунікацій з громадськістю Кіровоградської ОДА. URL: <http://uvp.kr-admin.gov.ua/>
10. Звіт про забезпеченість церков і релігійних організацій України культовими будівлями та приміщеннями, пристосованими під молитовні станом на 1 січня 2021 року. URL: <https://dessa.gov.ua/wp-content/uploads/2021/05/Form2-2021-public3.xls>